

Gołębiewski, Grzegorz

Jan Gniazdowski - suplement

Notatki Płockie 51/4-209, 17-19

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

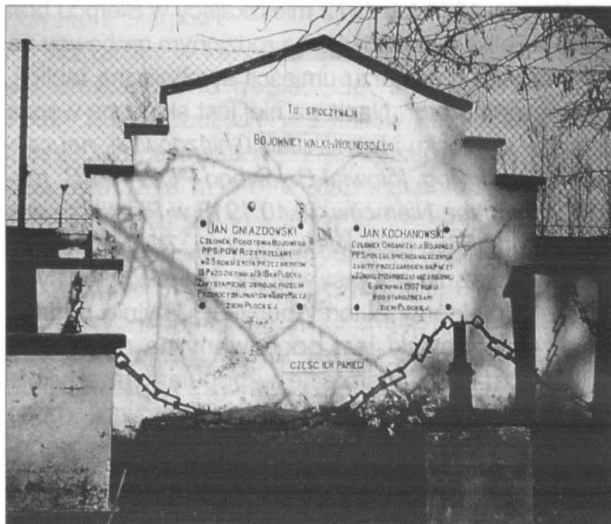
JAN GNIAZDOWSKI – SUPLEMENT

W numerze 3 „Notatek Płockich” z 2000 r. niżej podpisany zamieścił artykuł poświęcony dwóm PPS-owcom, pochowanym na płockim cmentarzu przy al. Kobylińskiego – Janowi Kochanowskiemu i Janowi Gniazdowskiemu¹. W ciągu ostatnich 6 lat udało się odnaleźć kilka nowych informacji dotyczących Jana Gniazdowskiego, które warto zaprezentować czytelnikom „Notatek Płockich”. Poza tym J. Gniazdowski w 2001 r. został upamiętniony tablicą pamiątkową w Turzy Małej. Spróbujmy zatem po kolei przedstawić nowe fakty dotyczące postaci J. Gniazdowskiego.

Według przekazów rodzinnych oraz relacji mieszkańców Turzy Małej, zebranych przez prezesa Towarzystwa Przyjaciół Gminy Brudzeń im. P. Włodkowska – Andrzeja Dwojnycha, żandarmi niemieccy po zabiciu swoich kolegów aresztowali wielu miejscowych mężczyzn, włącznie z ks. Rościszewskim i jako zakładników trzymali ich w pobliżu kościoła, domagając się wydania sprawców zamachu. Wtedy jeden z chłopców stojących pod murem kościelnym powiedział, że blisko miejsca zamachu widział nauczyciela Jana Gniazdowskiego.

To Niemcom wystarczyło, aby go aresztować, co nastąpiło w czasie lekcji w szkole. Od razu pobili go na szkolnym podwórzu i zabrali do Płocka. Finał znamy – uznany za winnego został rozstrzelany w nocy z 18/19 października 1918 r.²

Przy okazji uroczystości związanych z odsłonięciem tablicy pamiątkowej ku Jego czci okazało się, że w płockim Archiwum Diecezjalnym znajduje się

Wygląd współczesny grobu (fot. G. Gołębiewski)

jego akt zgonu. Czytamy w nim: *Działo się w mieście Płocku dnia dwudziestego drugiego października tysiąc dziewięćset osiemnastego roku o godzinie ósmej wieczorem. Stał się Feliks Gniazdowski, uczeń Seminarium Nauczycielskiego, lat dwadzieścia jeden i Marcin Lubiński, wyrobnik, lat dwadzieścia mający, w Płocku zamieszkali i oświadczyli, że w dniu dwiętnastego października roku bieżącego o godzinie szóstej z rana umarł w Płocku przy b. prochowni Jan Gniazdowski, kawaler, nauczyciel ludowy ze wsi Małej Turzy powiatu lipnowskiego, lat dwadzieścia dziewięć mający, syn Ignacego i Anny z Trzczańskich, małżonków Gniazdowskich, urodzony we wsi Wilczygórze, zapisany do ksiąg ludności w gminie Rościszewo powiatu sierpeckiego.*

Po przekonaniu się naocznie o zejściu Jana Gniazdowskiego, akt ten stanowiący przytaczany przez nas i pierwszego świadka podpisany został, drugi zaś świadek jest niepiśmienny.

Utrzymujący akta Stanu Cywilnego proboszcz ks. Adolf Modzelewski³.

Jak już to zostało opisane we wspomnianym artykule w okresie międzywojennym, wspólny grób J. Gniazdowskiego i J. Kochanowskiego był pod stałą opieką PPS i władz miasta. W czasie okupacji niemieckiej na polecenie władz hitlerowskich miejscowi volksdeutsche zdemolowali mogiłę i zerwali marmurowe płyty. Dopiero w dwa lata po zakończeniu wojny – 5 września 1947 r. – na wspólnym posiedzeniu Komitetu Miejskiego i Powiatowego PPS postanowiono, aby do 1 listopada 1947 r. uporządkować groby

Grobowiec Jana Kochanowskiego i Jana Gniazdowskiego. Płyta zdewastowana przez okupanta w 1942 r. (fot. ze zbiorów Wiesława Ceglarza)

płockich socjalistów, w tym – J. Kochanowskiego i J. Gniazdowskiego. W tym celu inicjatorzy akcji zwrócili się do mieszkańców miasta o wsparcie finansowe i wpłacanie pieniędzy w Komitecie Miejskim PPS. Zapewne dzięki tej akcji grób został uporządkowany i przywrócony do stanu poprzedniego⁴.

W roku 1971 lub 1972 mieszkający w Sierpcu brat Jana – Feliks Gniazdowski na rodzinnym grobowcu na miejscowym cmentarzu umieścił symboliczną tablicę, poświęconą bratu⁵. Napis na niej jest skróconą wersją z tablicy w Płocku i brzmi: „*Jan Gniazdowski, nauczyciel, członek Pog. [otowia] Bojowego POW i PPS, rozstrzelany przez Niemców 18.10.1918 w Płocku za wystąpienie zbrojne przeciw okupantowi. Ż.[ył] l. 29*”.

Ponieważ nie wszyscy wiedzą, że jest to grób symboliczny, niektórzy autorzy publikacji mylnie podają, że J. Gniazdowski jest pochowany na cmentarzu w Sierpcu. Taką informację w popularnym artykule w sierpeckiej prasie zamieścił Jan Piotrowski, na co potem powoływał się Marian Chudzyński w monografii Sierpca⁶.

Prawidłowo natomiast napisał Paweł Bogdan Gąsiorowski w monografii cmentarzy Ziemi Sierpeckiej. Opisuując rodzinny grobowiec Gniazdowskich wspominał o „*upamiętnieniu*” Jana Gniazdowskiego tablicą nagrobną⁷.

W 2001 r. z inicjatywy radnego powiatu płockiego Huberta Piotrowskiego oraz kierowanego przez Andrzeja Dwojnycza Towarzystwa Przyjaciół Gminy Brudzeń, ze składek mieszkańców gminy w kaplicy w Turzy Małej ufundowano granitową tablicę pamiątkową ku czci Jana Gniazdowskiego. Przed planowaną uroczystością prasa lokalna zamieściła poświęcone mu artykuły biograficzne⁸.

Sama uroczystość odsłonięcia i poświęcenia tablicy odbyła się 24 czerwca 2001 r. Data nie została wybrana przypadkowo, bowiem tego dnia przypadała 112 rocznica urodzin i jednocześnie dzień Jego

Tablica na symbolicznym grobie J. Gniazdowskiego na cmentarzu w Sierpcu (fot. - G. Gołębiwski)

Uroczystość odsłonięcia tablicy w Turzy Małej - 24 czerwca 2001 r. (fot. T. Niestuchowski)

imienin. Uroczystość rozpoczęła się mszą św. w intencji Ojczyzny i śp. Jana Gniazdowskiego. W kazaniu ks. Ryszard Chudzyński przypomniał jego sylwetkę. Następnie dzieci z miejscowej szkoły zaprezentowały przygotowaną okolicznościową akademię. Jolanta Kowalska z córką przygotowały nawet okolicznościowy wiersz, poświęcony J. Gniazdowskiemu:

*„ Gdy będziesz szedł polną drogą,
wędrował przez Turzę Małą
wspomnij, że Pan Jan Gniazdowski szedł tędy,
tymi ścieżkami, tą drogą.
Umiłowana Ojczyzna – Polska
To dla Niego Kraj długiej historii
i krótkiego życia”.*

Po krótkich przemówieniach A. Dwojnycza i H. Piotrowskiego – komendanta OSP w Turzy Małej i wnuka ucznia J. Gniazdowskiego Kazimierz Kowalski odsłonił tablicę, a ks. Grzegorz Dobrzeński ją poświęcił.

W uroczystości w kaplicy, wzięło udział kilkadziesiąt osób, głównie mieszkańców Turzy Małej i okolicznych wsi, którzy o bohaterskim nauczycielu sły-

Tablica ku czci J. Gniazdowskiego w Turzy Małej (fot. T. Niesłuchowski)

szeli z przekazów rodzinnych. Wśród gości – poza wymienionymi A. Dwojnychem i H. Piotrowskim – byli poseł Andrzej Ambroziak, prezes Płockiego Uniwersytetu Ludowego i jednocześnie krewny J. Gniazdowskiego Tadeusz Kaczyński oraz także spowinowacowana z rodziną Gniazdowskich Halina Giżyńska-Burakowska z Sierpca⁹.

Na tablicy w kształcie obecnego terytorium Polski umieszczono napis: „Śp. Jan Gniazdowski 1889–1918. Nauczyciel w szkole w Turzy Małej, działacz POW rozstrzelany przez Niemców dnia 19 października 1918 r. W 112 rocznicę urodzin Tow. im. P. Włodkowica. 24 VI 2001 r.”.

Pomysłodawcą takiego kształtu tablicy był jeden z jej fundatorów Marek Graczykowski. Gwoli prawdy zaznaczyć jednak należy, że znacznie bardziej odpowiedni byłby kontur Polski międzywojennej, bo o tę walczył i zginął Jan Gniazdowski.

W ten sposób bohaterski nauczyciel z Turzy Małej został uhonorowany nie tylko w Płocku, ale także tam, gdzie pracował i został aresztowany. Słowa uznania należą się tym wszystkim, którzy się do tego przyznili.

PRZYPISY

¹ G. Gołębiowski, *Okoliczności śmierci Jana Kochanowskiego i Jana Gniazdowskiego oraz ich upamiętnienie w latach 1918-1938*, „Notatki Płockie” 2000, nr 3, s. 14-25.

² A. Dwojnych, *O nauczycielu Janie Gniazdowskim*, „Brudzeń Zaprasza” 2001, nr 2, s. 7; relacja Teresy Łuczak, córki Feliksa Gniazdowskiego, zamieszkałej we Włocławku, na podstawie rozmowy telefonicznej przeprowadzonej przez G. Gołębiowskiego 15 listopada 2006 r.

³ Archiwum Diecezjalne w Płocku, księga zgonów parafii płockiej 1917-1919, poz. 541, s. 192. Pod aktem zgonu widnieją podpisy Feliksa Gniazdowskiego i ks. Adolfa Modzelewskiego.

⁴ S.L., *Zapomniane mogiły*, „Jedność Mazowiecka” 1947, nr 27 z 2 kwietnia, s. 3; K. Churski, *Uczcijmy naszych Bohaterów*, „Jedność Mazowiecka” 1947, nr 48 z 12-19 września, s. 3.

⁵ Relacja Teresy Łuczak z 15 listopada 2006 r.

⁶ J. Piotrowski, *Listopadowe dni 1918 roku na Ziemi Sierpeckiej*, „Sierpeckie Rozmaitości” 1991, nr 2, s. 3; M. Chudzyński, *Sierpc i okolice w latach I wojny światowej (1914-1918)*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, pr. zb. pod red. M. Chudzyńskiego, Sierpc 2003, przypis nr 41, s. 361.

⁷ P.B. Gąsiorowski, *Nekropolie Ziemi Sierpeckiej – przewodnik*, Sierpc 2006, s. 123.

⁸ A. Dwojnych, *O nauczycielu Janie Gniazdowskim...; Pamięci Jana Gniazdowskiego*, „Tygodnik Płocki” 2001, nr 24 z 12 czerwca, s. 10.

⁹ A.A. [Arkadiusz Adamkowski], *Nauczyciel i peowiak. Uroczystość w Turzy Małej*, „Gazeta na Mazowszu” 2001, nr 146 PLY z 25 czerwca, s. 2; A. Dwojnych, *W obronie Ojczyzny krew i życie poświęcę...*, „Brudzeń Zaprasza” 2001, nr 3, s. 4-5; H. Giżyńska-Burakowska, *Gdy będziesz szedł przez Turzę Małą, wspomnij...*, „Sierpeckie Rozmaitości” 2001, nr 4, s. 9; eg. *Turza Mała. Tablica ku czci bohatera*, „Tygodnik Płocki” 2001, nr 27 z 3 lipca, s. 10.